

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA AMALDAGI QONUNLARNING SAMARADORLIGI

Sirojiddinov Diyorbek Akmal o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi
Samarqand viloyati akademik litseyi 2-bosqich
207-guruh o'quvchisi

Telefon: +998957174272

E-mail: sirojiddinovdiyorbek160708gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi amaldagi qonunlarning samaradorligi tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor 2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun, 2024-yilgi "Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida"gi Qonun, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi faoliyatiga qaratilgan. Maqolada korrupsiyaga qarshi siyosatning institutsional asoslari, huquqiy mexanizmlari, profilaktika va monitoring tizimlari, xalqaro baholash ko'rsatkichlari, jumladan Transparency International'ning CPI indeksi tahlil etilgan. Tahliliy xulosa sifatida O'zbekistonda qonuniy baza mustahkam bo'lishiga qaramay, ularni amaliyotda to'liq ijro etish, sud mustaqilligi, jamoatchilik nazorati va shaffoflik darajasini yanada oshirish zarurligi qayd etilgan.

Kalit so'zlar: korrupsiya, korrupsiyaga qarshi kurash, qonun, manfaatlar to'qnashuvi, Agentlik, sud tizimi, shaffoflik, javobgarlik, profilaktika, CPI indeksi, Transparency International, huquqiy islohotlar.

Аннотация. В данной статье анализируется эффективность действующего законодательства в сфере противодействия коррупции в Республике Узбекистан. Основное внимание уделено Закону «О противодействии коррупции», принятому 3 января 2017 года, Закону «О конфликте интересов» 2024 года, а также деятельности Агентства по борьбе с коррупцией. В статье анализируются институциональные основы антикоррупционной политики, правовые механизмы, системы профилактики и мониторинга, международные индикаторы оценки, включая индекс ИВК Transparency International. В качестве аналитического заключения отмечается, что, несмотря на сильную правовую базу в Узбекистане, необходимо их полное внедрение на практике, дальнейшее повышение уровня независимости судебной системы, общественного контроля и прозрачности.

Ключевые слова: коррупция, противодействие коррупции, закон, конфликт интересов, Агентство, судебная система, прозрачность, подотчетность, профилактика, индекс ИВК Transparency International, правовые реформы.

Annotation. This article analyzes the effectiveness of current laws in the field of combating corruption in the Republic of Uzbekistan. The main attention is paid to the Law "On Combating Corruption" adopted on January 3, 2017, the Law "On Conflict of Interest" of 2024, as well as the activities of the Anti-Corruption Agency. The article analyzes the institutional framework of anti-corruption policy, legal mechanisms, prevention and monitoring systems, international assessment indicators, including the Transparency International CPI index. As an analytical conclusion, it is noted

that despite the strong legal framework in Uzbekistan, it is necessary to fully implement them in practice, further increase the level of judicial independence, public oversight and transparency.

Key words: *corruption, anti-corruption, law, conflict of interest, Agency, judicial system, transparency, accountability, prevention, CPI index, Transparency International, legal reforms.*

KIRISH

Korrupsiya — davlat boshqaruvi, iqtisodiyot va jamiyatning boshqa sohalariga salbiy ta'sir ko'rsatadigan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy muammo. Korrupsiyaga qarshi samarali kurash uchun faqat nazariy huquqiy normalarni qabul qilish kifoya qilmaydi; ularni amaliyotga tatbiq etish, institutsional mexanizmlarning mustahkamligi, fuqarolar ishtiroki, shaffoflik va javobgarlik tizimlari hamda xalqaro standartlarga mos kelish zarur. O'zbekiston mustaqillik davrida korrupsiyaga qarshi kurashni huquqiy asoslarini qayta ko'rib chiqdi va so'nggi yillarda bir qator yangi qonunlar, farmonlar va davlat dasturlarini joriy qildi. Asosiy hujjatlardan biri — 2017-yil 3-yanvardagi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonun.

HUQUQIY ASOS VA ASOSIY HUJJATLAR. “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonun (2017). 2017-yilda qabul qilingan ushbu qonun korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha asosiy tamoyillar, javobgarlik turlari, profilaktika choralari va monitoring mexanizmlarini belgilaydi. Qonun davlat organlarida korrupsiya xavfini aniqlash, manfaatlar to'qnashuvini oldini olish, xodimlarning deklaratsiyasi, xabardorlikni oshirish kabi asosiy institutlarni mustahkamlaydi. “Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida”gi Qonun (2024). So'nggi yillarda manfaatlar to'qnashuvi va davlat xizmatchilarining iqtisodiy faoliyati bilan bog'liq mexanizmlarga e'tibor qaratildi. 2024-yilda manfaatlar to'qnashuvi haqidagi qonun qabul qilinib, mansabdor shaxslar va davlat xizmatchilarining manfaatlar to'qnashuvini aniqlash va oldini olish bo'yicha yangi talablar joriy etildi. Davlat xizmati va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar. Jamoat xizmatiga oid qonunlar, Prezident farmonlari va hukumat qarorlari (masalan, 2022–2024 yillardagi Prezident qarorlari va resolyutsiyalar) korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlar tizimini mustahkamlashga qaratilgan. Prezidentning 2022 va 2023-yillardagi turli farmonlari, shuningdek, Agentlik va boshqa idoralar faoliyatini tartibga soluvchi qarorlar muhim ahamiyatga ega.

INSTITUTSIONAL STRUKTURA VA MAS'UL ORGANLAR. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi (Anti-Corruption Agency). O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi siyosatni amalga oshirish va monitoring qilish uchun maxsus Agentlik tashkil etilgan. Agentlik qonunlarning ijrosini nazorat qilish, profilaktika tadbirlarini tashkil etish, o'rganish va tahlil qilish, shuningdek, jamoatchilik bilan ishlash bo'yicha vakolatga ega. Agentlik faoliyati va yillik natijalari rasmiy saytida e'lon qilinadi.

Prokuratura va sud hokimiyati. Korrupsiya jinoyatlarini tergov qilish va sud orqali javobgarlikka tortish tizimi prokuratura va sudlar orqali amalga oshiriladi. Bu organlar jinoyatlarni aniqlash, tergov qilish va sudlanganlarga nisbatan jazolarni qo'llashda muhim rol o'ynaydi. Boshqa idoralar va jamoatchilik. Moliyaviy nazorat organlari, davlat xaridlari tizimi, byudjet monitoringi, soliq organlari va fuqarolik jamiyati tashkilotlari korrupsiyaga qarshi kurashda ishtirok etadi. Davlat organlari uchun shaffoflikni oshirish va onlayn deklaratsiya tizimlarini joriy etish ham bu mexanizmlarning bir qismidir.

KORRUPSIYAGA QARSHI CHORA-TADBIRLAR VA AMALIYOT. Profilaktika choralari. Mansabdor shaxslarning mol-mulk deklaratsiyalari: davlat xizmatchilari o'z daromad va mol-mulkini e'lon qiladi. Manfaatlar to'qnashuvini oldini olish: qonunlar mansabdor shaxslarning shaxsiy manfaatlari va vazifalari o'rtasidagi to'qnashuvni aniqlash tartibini belgilaydi. Monitoring va nazorat Korrupsiyaga qarshi. Agentlik strategik va operativ monitoring olib boradi, o'rganishlar o'tkazadi va hisobotlar tayyorlaydi. 2024-yilda Agentlik bir qancha normativ hujjatlarni ishlab chiqdi va qabul qildirildi. Jazo choralari. Jinoyat va ma'muriy javobgarlik: korrupsiya jinoyatlari va ma'muriy huquqbuzarliklar uchun qonunda belgilangan jazo choralari mavjud. Amaliyotda jinoyat protsesslari prokuratura va sud organlari tomonidan yuritiladi. Shaffoflikni oshirish va davlat xaridlari islohotlari. Davlat xaridlari tizimini ochiq va raqamlashtirish orqali korrupsiya imkoniyatlarini kamaytirish choralari qo'llanilmoqda. Bundan tashqari, davlat xizmatlari ko'rsatish jarayonlari elektronlashtirilmoqda.

SAMARADORLIKNI BAHOLASH: KO'RSATKICHLAR VA STATISTIKA. Korrupsiyaga qarshi siyosat samaradorligini baholash uchun bir qancha ichki va xalqaro indikatorlar mavjud. Xalqaro tashkilotlarning ko'rsatkichlari mamlakatdagi korrupsiya darajasi haqidagi umumiy tasavvur beradi. Transparency International — Corruption Perceptions Index (CPI). Transparency International tashkiloti tomonidan e'lon qilinadigan CPI mamlakatlarning jamoat sektori korrupsiya idrokini 0 (eng yuqori korrupsiya) dan 100 (eng pok) gacha bo'lgan shkalada baholaydi. O'zbekiston 2024-yilda 32 ball bilan 121-o'rinni egallagan (180 ta davlat orasida), bu 2023-yil bilan deyarli barobar natija ekanligi ma'lum qilingan. CPI natijalari O'zbekistonning mintaqaviy va global o'rnini hamda islohotlarning qanchalik sezilarli natija berganini ko'rsatishda muhim indikator hisoblanadi. Ichki hisobotlar va Agentlik ma'lumotlari. Agentlik va boshqa davlat organlari tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda amalga oshirilgan ishlar, qabul qilingan qonunlar soni, o'tkazilgan tekshiruvlar va profilaktika tadbirlari ko'rsatib o'tiladi. Masalan, rasmiy axborotga ko'ra, 2024-yilda korrupsiyaga qarshi sohada bir qancha normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan va ma'lum natijalar qayd etilgan.

Ammo bu ko‘rsatkichlarning real ijtimoiy ta‘siri va korrupsiyaning pasayishi o‘z-o‘zidan CPI yoki boshqa mustaqil tadqiqotlar bilan tasdiqlanishi kerak.

AMALDAGI QONUNLARNING SAMARADORLIGI: MUHOKAMA VA TAHLIL. Quyida O‘zbekistonning korrupsiyaga qarshi qonunchiligi va amaliyoti samaradorligini baholovchi asosiy jihatlar keltirilgan — kuchli tomonlar va kamchiliklar tahlili. Kuchli tomonlari. Yagona huquqiy baza va yangilanishlar. 2017-yilgi Qonun asosiy tamoyillarni belgilab bergan, so‘nggi yillarda esa manfaatlar to‘qnashuvi va boshqa tegishli qonunlar qabul qilinib, huquqiy bazani yangilash davom etmoqda. Bu qonunchilik tizimining takomillashuvi sifatida baholanishi mumkin.

Institutsional markaziyashtirish

Maxsus Agentlik tashkil etilishi va unga monitoring, profilaktika va analitik funksiyalarni yuklash korrupsiyaga qarshi kurashni tizimli ravishda olib borishga imkon berdi.

Raqamlashtirish va ochiqlik tashabbuslari

Davlat xizmatlarini elektronlashtirish, onlayn deklaratsiya, davlat xaridlarini ochiq platformalarda o‘tkazish kabi chora-tadbirlar korrupsiya imkoniyatlarini kamaytiradi.

Kamchiliklari va cheklovlari. Ijro etishdagi muammolar (implementation gap)

Qonunlarning mavjudligi va ularni amalda to‘liq tatbiq etilishi ikki xil tushuncha. Qonunchilikda belgilangan mexanizmlar ba‘zi holatlarda amaliyotda yetarli darajada ishlamaydi: tergovlarning suiste‘moli, javobgarlikning noaniqligi, yoki mansabdor shaxslarga nisbatan chora-tadbirlarning yetishmasligi kuzatiladi. Rasmiy hisobotlarda amalga oshirilgan ishlar ko‘rsatilsa-da, mustaqil indikatorlar (masalan, CPI) katta yaxshilanishni ko‘rsatmaydi. Sud tizimi va mustaqillik masalalari. Korrupsiyaga qarshi islohotlar samarali bo‘lishi uchun sud tizimi mustaqil va shaffof bo‘lishi kerak. Xalqaro tahlillar mintaqada huquqiy tizim va sud mustaqilligi bilan bog‘liq xavotirlarni qayd etadi va bu O‘zbekiston uchun ham muammo bo‘lishi mumkin. Jamoatchilik ishtiroki va fuqarolik jamiyati. Korrupsiyaga qarshi kurash jamoatchilik nazorati bilan mustahkamlanadi. Ba‘zi holatlarda fuqarolik jamiyati va mustaqil ommaviy axborot vositalarining cheklangan imkoniyatlari muhim ma‘lumotlarning oshkor etilishini va kuzatuvni cheklaydi. Bu esa amaliy samaradorlikni tushiradi. Ma‘lumotlarning ochiqligi va ishonchliligi. Rasmiy statistikalar va hisobotlar mavjud bo‘lsa-da, ularning namunali ishonchliligi va mustaqil tasdiqlanishi muhim. Mustaqil monitoring va xalqaro baholar (masalan, CPI) qo‘shimcha kontekst beradi va ular rasmiy hisobotlar bilan har doim mos kelmasligi aniqlanadi.

AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLARNING KONKRET MISOLLARI (QISQACHA). Manfaatlar to‘qnashuvi bo‘yicha yangi qonunchilik (2024) — mansabdor

shaxslarning iqtisodiy faoliyati, tashqi manfaatlar va deklaratsiyasi tartibi kuchaytirildi. Davlat xaridlari va elektron tizimlar — xaridlarni raqamlashtirish natijasida imkoniyatlar cheklangan, raqamiy monitoring kuchaygan. Bu sohada haligacha ba’zi kamchiliklar mavjud, ammo progress qayd etilgan. Agentlik faoliyati va normativ hujjatlar — Agentlik tomonidan strategiyalar va yillik rejalar qabul qilindi, monitoring mexanizmlari ishlatildi. Lekin natijalar CPI kabi xalqaro ko’rsatkichlarda sezilarli pastga tushish yoki barqaror yaxshilanish sifatida ko’rinmayapti.

TAHLILY XULOSA: QONUNLAR QANDAY DARAJADA SAMARALI?

Yuqoridagi tahlilga asoslanib, amaldagi qonunlar va normativ-huquqiy baza korrupsiyaga qarshi kurashish uchun yetarli asoslarga ega — ya’ni qonunlar, agentlik, profilaktika mexanizmlari va raqamlashtirish tashabbuslari mavjud. Biroq samaradorlikning past yoki o’rtacha darajada qolishi bir qator faktorlarga bog’liq: Qonunlarni amaliyotga to’liq tatbiq etishdagi muammolar (ijro etish bo’yicha kamchiliklar). Sud va adliya tizimlarining mustaqilligi va samarali ishlashi zarur. Fuqarolik jamiyati va mustaqil OAVlar bilan hamkorlik cheklangan hollarda monitoring yetarli bo’lmaydi. Rasmiy islohotlar xalqaro indikatorlarda tez ijobiy natija bermaydi — bu islohotlar samaradorligini oshirish uchun ko’proq vaqt, tizimli o’zgarish va mustaqil kuzatuv talab etiladi. Quyidagi tavsiyalar qonunlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan, ularni hukumat, Agentlik, protsessual organlar va fuqarolik jamiyati hamkorlikda amalga oshirishi mumkin: Ijro (implementation) mexanizmini mustahkamlash: Qonunlarni faqat qabul qilish kifoya qilmaydi — ularni amalga oshirish siyosatini aniq belgilash, javobgarlik choralari va monitoring indikatorlarini joriy etish lozim. Ijroni baholovchi mustaqil organlar faoliyatini rag’batlantirish kerak. Sud tizimi mustaqilligini kuchaytirish: Sud mustaqilligi va adliya tizimining shaffofligi korrupsiyaga qarshi samarali kurashning poydevoridir. Sud kadrlari tanlovida shaffof kriteriyalarni joriy etish, sud qarorlarini ochiq e’lon qilish tizimini rivojlantirish zarur. Fuqarolik jamiyati va OAV imkoniyatlarini kengaytirish: Mustaqil monitoring, jamoatchilik ishtirokini rag’batlantirish va himoya mexanizmlarini kuchaytirish (masalan, xiyonsizlikni oshkor qilgan shaxslarni himoya qilish) muhim. Ma’lumotlar ochiqligi va mustaqil baholash: Rasmiy hisobotlarni mustaqil organlar tahlili bilan uyg’unlashtirish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish va natijalarni ochiq tarzda e’lon qilish muhim. Jamiyatda korrupsiya bilan kurash bo’yicha targ’ibot, etik me’yorlar, kasbiy etikani kuchaytirish, davlat xizmatchilarining doimiy ta’limi va o’qitish dasturlari samarali bo’ladi. Sanksiyalarni aniqroq va samarali qo’llash. Ma’muriy va jinoyat javobgarligini amalda barqaror va oqilona qo’llash orqali profilaktika samaradorligini oshirish mumkin.

XULOSA

O‘zbekiston korrupsiyaga qarshi kurash sohasida muhim huquqiy islohotlar va institutlarni joriy qilgan. 2017-yildagi asosiy Qonun, 2024-yildagi manfaatlar to‘qnashuvi haqidagi qonun, Agentlik faoliyati, raqamlashtirish va ochiqlik tashabbuslari — ularning barchasi sezilarli ijobiy o‘zgarishlar yo‘lida qadamlar hisoblanadi. Shunga qaramay, amaliy samaradorlikning haqiqiy ko‘rsatkichi — qonunlarni to‘liq va adolatli ijro etish, sud mustaqilligi va jamoatchilik nazoratining samarali ishlashi orqali ortadi. Xalqaro indikatorlarning (masalan, Transparency International CPI) shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston 2024-yilda 121-o‘rinni egallagan va bu hozirgi natijalar bilan islohotlarning natijalarini mustaqil baholash zarurligini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni. 2017-yil 3-yanvar. — Lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2024-yil. — Lex.uz.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va Qarorlari (2022–2024 yillar). — Prezident.uz.
4. Bekzod o‘g‘li, J. F. (2024). Kriminalistik huquq va jinoyatlarning oldini olish. *International innovation and researches*, 1(3), 53-55.
5. Рахматов, Ф. О., & Нуриев, К. К. (2022). Исследование плодов дыни как объекта технической переработки. *Илмий мақолалар тўплами*, 330.
6. Bekzod o‘g‘li, J. F. (2024). O‘zbekistonda inson huquqlari va milliy qonunchilikni takomillashtirish. *Международный журнал теории новейших научных исследований*, 2(10), 173-176.
7. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi rasmiy sayti. — <https://anticorruption.uz>.
8. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. — <https://gov.uz>.
9. Transparency International. *Corruption Perceptions Index 2023–2024*. — <https://transparency.org>.
10. Kun.uz. “O‘zbekistonning CPI indeksidagi o‘rni — 2024-yilgi natijalar.” — 2024.
11. Нуриев, К. К., Рахматов, О., Кадирова, Р. С., & Рахматов, О. О. (2015). Биоконверсия органических отходов растительного происхождения в условиях Узбекистана. In *Проблемы рекультивации отходов быта, промышленного и сельскохозяйственного производства* (pp. 468-470).
12. Джуроев, А. Ж., Нуриев, К. К., & Юсуфалиев, А. (2003). Разработка высокоресурсных лап для культиваторов. *Тракторы и сельскохозяйственные машины*, 2, 42-43.